

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 SAUSIO 9 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 6 (2)

ŠIUOLAIKINĖ KULTŪRA BE MOKSLO?

Vakarų pasaulio istorija vaizdžiai byloja apie sparčiai didėjančią mokslo pažangą ir besiplečiančią jos įtaką kultūrai. Spartūs pažangos žingsniai ypač pastebimi genetikoje ir astronomijoje, bet jie pastebimi ir kituose, ypač naujuose moksluose apie žmogų, tokiuose kaip sociologija, psichologija, antropologija ir kt. Tad atsakymas į aukščiau pateiktą klausimą yra labai aiškus: šiais laikais kultūra negali būti be mokslo ir be jos įtakos.

Ar kultūros siekiantis žmogus, inteligentas, gali nesidomėti mokslo žiniomis? Ar gali jas ignoruoti? Tuo pačiu atsikvėpimu galima paklausti: ar gali „Draugo“ dienraščio kultūrai skirta dalis nesirūpinti mokslo laimėjimais ir su jais nesupažindinti skaitytojų? Žinoma, atsakymas tegali būti vienas: ne, negali. Priešingai, ji privalo stengtis supažindinti su vertingomis bei naudingomis mokslo žiniomis skaitytojams prieinama kalba.

„Draugo“ leidėjai suprato mokslo vertę

Žvelgdami į „Draugo“ laikraščio istoriją, pastebime, kad jo steigėjai nuo pat pradžios stengėsi patenkinti skaitytojų poreikius. Pirmasis redaktorius kun. dr. Antanas Kaupas turėjo daug sociologinių žinių ir jas panaudojo, nurodydamas lietuvių darbininkų teisę reikauti, o darbdavių pareigą duoti prideramą atlyginimą darbininkams, kad jie nebūtų skriaudžiami ir išnaudojami. Tai konkretus teisės mokslo pritaikymas.

Vėliau poreikiai keitėsi. Mokslo akiratis plėtėsi. Plėtėsi ir „Draugo“ akiratis ir mokslo atžvilgiu. Įsteigiant kultūrinį priedą, jis buvo pavadintas „Mokslas, menas, literatūra“. Redaktorius kun. dr. Juozas Prunskis rašė straipsnius kaip mokslą ir religiją, tikėjimą bei sielą. Mokslo sričių temos tapo vis įvairesnės: pvz., apie evoliuciją ir krikščionybę, apie galimą kitų protingų būtybių buvimą visatoje. Dėmesys mokslui „Kultūroje“ plėtėsi ir šakojosi (žr. Kęstučio A. Trimako straipsnį „Draugo“ dienraščio šeštadieninis palydovas „Kultūra“ leidinyje „Draugui“ – 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“, ypač p. 378–382).

Nebereikia dėmesio mokslui?

Vienas mielas ir uolus „Draugo“ bendradarbis trumpoje apžvalgoje „Draugo“ literatūrinis palikimas“ („Draugui“ – 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“, p. 389) kreipė ypatingą dėmesį į literatūrą, „Draugo“ kultūrinį priedą vadino „literatūrinį priedu“ (deja, tuo pačiu ignoruodamas tame priede viešintą meną bei menininkus, o toliau siūlė kultūrinį priedą vadinti „Menas ir literatūra“).

Nebereikia mokslo? Kokios būtų to pasekmės? Štai viena iš jų: „Meno ir literatūros“ priede nebebūtų vietos istoriškai vertinti Lietuvai tokio svarbaus Žalgirio mūšio, kurio 600 metų sukaktį minėsime šiais 2010 metais.

Mokslo svarba šiais laikais didesnė negu bet kada anksčiau. Tad yra dar didesnis reikalas per „Kultūrą“ skaitytojams pateikti žinias tokių mokslų, kurie tiesiogiai svarsto žmogiškąsias temas, pvz. psichologija, sociologija, antropologija, istorija ir pan.

Kad mokslo žinių keliai į „Kultūrą“ neužželtų...

„Draugo“ kultūrinio priedo puslapiuose pastebimi keli būdai, kuriais perduodamos mokslo žinios: straipsniai apie mokslo žinias (pvz., psichologo prof. Justino Pikūno „Elgesio stiliai“, 2007.07.28), ir apie iškilus mokslo žmones, ypač mūsų tautoje (pvz., apie pedagogą prof. Vincentą Lamanauską, 2007.07.14; interviu su istoriku prof. Antanu Tyla, 2009.10.31), mokslo konferencijų aprašymai (apie Baltų studijų konferenciją, 2002.07.22) ir mokslo knygų aprašymai (pvz., Mažosios Lietuvos enciklopedijos aprašymas, 2009.10.31), aktualius mokslo įvykius vertinančios žinios (pvz. „Švystelėjimai“, 2002.05.04; „Atšvaitai“, 2007.04.07).

Visų mūsų, t. y. ne tik gerbiamos „Kultūros“ redaktorės, bet ir bendradarbių bei skaitytojų, uždavinys yra pasirūpinti, kad mokslo žinių keliai į „Kultūrą“ neužželtų.

Kęstutis A. Trimakas

Stanislaw Filibert Fleury. Pūčkoriai (apie 1900 m.)

PASAULIS MAŽAS

Pasaulis mažas, tu jame
Vos vos telpi,
Eini žeme (ir ne žeme),
Savin kaupi

Ir jo erškėčius, ir gėles
Nuo pakelės,
Ten visa vasaras kelias
Širdy gulės,

Tenai tylės lig vėlumos
Neklaus, kas tu,
Kol vakaras tave pamos
Šalnos pirštu.

„Pasaulis mažas, – tarsi sau, –
O koks gražus.“
Ten savo nakčiai aš tausau
Jo mirazus.

Pasaulis mažas, o jame
Diena šviesi,
Mes tartum vienas telpame
Jame visi.

Bernardas Brazdžionis

Kitame numeryje:

- Algis Vaškevičius apie knygą „153 Lietuvos bažnyčios“.
- Antano Ramono novelė.
- G. Indreika. M. Petrauskas – lietuvių operos pradininkas.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Šiuolaikinė kultūra be mokslo?
- 2-as psl. Viktoras Nakas. Stasys Lozoraitis – asmenybė ir simbolis.
- 3-as psl. Renata Šerelytė. Pabučiavimas. Novelė.
- 4-as psl. Aldona Žemaitytė. Vitališkas ir magiškas V. Kasiulio pasaulis.
- 6-as psl. Šarūnas Šimkevičius. Nauja knyga istorijos mėgėjams.
- 7-as psl. Virginija Paplauskienė. „...tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems“.

STASYS LOZORAITIS – ASMENYBĖ IR SIMBOLIS

VIKTORAS NAKAS

Pranešimo, skaityto S. Lozoraičio diplomatinės veiklos paminėjimo proga 2009 m. lapkričio 21 d. Lietuvos Respublikos ambasadoje Vašingtone, tęsinys. Pradžia 2010 m. sausio 2 d. „Kultūroje“

Mums, kurie Lozoraičiui tiesiogiai tarnavome, toks prasimanymas, kad Stasys ir Daniela Lozoraičiai turėtų slaptą butą, neatėjo į galvą net juokais. Niekad nebuvo nė vieno, net ir mažiausio įrodymo, kad jie slapta gyvenę kitur. Ir gyventi poniškai jiems visiškai nerūpėjo. Materialiniai patogumai jiems nebuvo pats svarbiausias dalykas.

Prisimindama Stasį Lozoraitį, viena mano buvusi bendradarbė akcentavo jo energingumą. Manau, kad jos pastaba labai teisinga. Jo energingumo, ryžtingumo ir sugebėjimo pelnyti gilią savo komandos pagarbą ir lojalumą dėka ambasada po Sovietų Sąjungos žlugimo daug pasiekė per porą metų. Lozoraitis ėmėsi iniciatyvos sukurti štabą, kuris galėtų visiškai išnaudoti esamą padėtį valstybės naudai. Darbo buvo nepaprastai daug, nes susidomėjimas Lietuva, net ir tarp eilinių amerikiečių, tuo metu buvo labai didelis. Daug kas suprato ir įvertino Lietuvos išskirtinį, istorinį vaidmenį kovoje prieš blogio imperiją ir už nepriklausomybę bei demokratizaciją. Per tuos dvejus metus, kai man teko ambasadoje tarnauti, darbuotojų skaičius (dirbančių pilnu ir nepilnu etatu) pamažu augo. Turbūt pasiekė viršūnę 1993 metų pradžioje, kai neskaitant ambasadoriaus, pastoriai dirbančių buvo 13 žmonių. Be jų, keli savanoriai dar ateidavo vieną ar dvi dienas per savaitę padirbėti.

Stasys Lozoraitis išplėtojo daugialypę veiklą. Vienas iš svarbiausių ambasados veiklos laukų buvo komercinių ir ekonominių ryšių srityje. Ambasadorius paskyrė du darbuotojus ta veikla užsiimti. Vienas iš svarbių to skyriaus uždavinių buvo visais įmanomais būdais Lietuvą atskirti nuo buvusios Sovietų Sąjungos sutarčių, išpareigojimų ir panašių. Štai vienas tos veiklos pavyzdys iš ataskaitos, kurią skyriaus darbuotojai paruošė 1992 metų rugpjūčio mėnesį: „Tam, kad Lietuva būtų įtraukta į JAV Žemės Ūkio departamento sąrašą, kaip šalis, laisva nuo gyvulių snukio ir nagų ligos, ambasados ekonominio skyriaus uždavinys buvo informuoti Lietuvos Veterinarijos Tarnybą apie patekimo į šį sąrašą procedūrą. Liepos mėnesį visa informacija šiuo klausimu buvo surinkta ir perduota Lietuvai. Narystė šiam sąrašui atmes dar vieną barjerą, trukdantį Lietuvai eksportuoti gyvulininkystės produktus į Vakarų šalis. Šitokio pobūdžio darbas dažnai yra pasekmė to, kad Lietuva yra vis dar laikoma senuose Sovietų Sąjungos susitarimų su JAV sąrašuose.“

Kitas svarbus to skyriaus nuveiktas darbas buvo Lietuvos aprūpinimas pašarais. JAV Vyriausybė buvo paskelbusi programą „Maistas taikai“, pagal kurią Lietuvai ir kitoms šalims suteiktos paskolos pirkti žemės ūkio produktus. Ambasados skyrius koordinavo veiksmus tarp JAV Žemės Ūkio departamento ir Lietuvos Žemės Ūkio ministerijos, jūros transporto kompanijų, finansines transakcijas vykdančių bankų ir Lietuvoje prekes priimančių įmonių. Lozoraičio laikais berods du laivai su tūkstančiais metrinių tonų pašarų išplaukė iš JAV į Lietuvą. Tai buvo naudinga ant kojų atsistojančiai Lietuvai.

Šie pavyzdžiai rodo, kaip buvo dirbama plečiant ir stiprinant tarpvalstybinius ekonominius ryšius. Antra svarbi sritis, anot tos ataskaitos, buvo „privatūs komerciniai kontaktai bei prekybos ryšių tarp konkrečių JAV ir Lietuvos įmonių skatinimas ir stiprinimas.“ Norėčiau pacituoti ištrauką apie tų ryšių skatinimą: „Užklausimų bei prašymų skaičius yra labai didelis, kur kas didesnis negu ambasada gali patenkinti. Per nepilnus pa-

Ambasadorius Stasys Lozoraitis

staruosius metus, t.y. nuo 1991 m. rugsėjo mėnesio, gauta virš 700 laiškų, iš kurių apie 30 nuošimčių buvo bendros informacijos apie verslą ir užsienio investicijų galimybes užklausa, likę 70 nuošimčių – konkretūs pasiūlymai pirkti, parduoti, investuoti į vieną ar kitą pramonės šaką. Į kiekvieną klausimą yra atsakoma pagal išgales, bandoma tiesiogiai suvesti su atitinkamomis Lietuvos pramonės įmonėmis, asociacijomis bei verslininkais. Situacija šiuo atžvilgiu per pastaruosius pusę metų labai pasikeitė, daugiau informacijos gaunama iš Lietuvos verslininkų, ministerijų ir žinybų.“

Nuo ekonominio ir komercinio skyriaus neatsiliko ir Lietuvos ambasados konsulinis skyrius. Štai ištrauka iš 1992 metų rugpjūčio mėnesio ataskaitos, kuri vaizdžiai apibūdina jo darbo aplinkybes: „Nuo 1991 metų rugpjūčio mėnesio Lietuvos ambasados Vašingtone konsulinis skyrius išdavė daugiau kaip 3,900 vizų... Daugumoje žmonės važiuoja turistiniais tikslais, tačiau nemažai keliauja norėdami užmegzti vienokius ar kitokius ekonominius – prekybinius santykius su įvairiomis Lietuvos organizacijomis ar firmomis, o taip pat pagal įvairias apsikeitimų programas mokslo ir kultūros srityse. Pažymėtina, kad daug pareiškimų gauta ir iš stambių JAV valstybinių organizacijų, tokių kaip Tarptautinis Valiutos Fondas, Pasaulinis Bankas, kurios pastoviai siunčia specialistus perteikti savo žinias ir patyrimus Lietuvos bankininkams. Daugiausia įforminta pavienių kelionių, tačiau Lietuvoje su mūsų išduotomis vizomis lankėsi ir gana nemažos žmonių grupės... Ambasados konsulinis skyrius paprastai išduoda vizas per 24 valandas, tačiau ypatingais atvejais žmonės aptarnaujami greičiau.“

Iš šių ataskaitų galima susidaryti įspūdį, kad darbo etika ambasadoje buvo stipri, o tai etikai pavyzdį ir toną davė ne kas kitas, o ambasadorius.

Žinoma, buvo ir kitų svarbių veiklos laukų, pradedant nuo politinės srities. Kaip ir kiti ambasadoriai, Stasys Lozoraitis puoselėjo ryšius su Valstybės departamentu, kitomis ministerijomis, JAV Kongresu bei kitų šalių ambasadomis. Per tuos dvejus metus tarp Sovietų Sąjungos subyrėjimo ir Lozoraičio galutinio išvykimo iš Vašingtono, trys Lietuvos ministrai pirmininkai – G. Vagnorius, A. Abišala ir M. Šleževičius – lankėsi JAV sostinėje su atitinkamais pasimatymais JAV valdžios įstaigose. Lankėsi ir įvairių Lietuvos ministerijų vadovai bei kiti valdžios pareigūnai. Jie kreipėsi į ambasadą, prašydami tarpininkavimo ar šiaip talkos.

Darbuotasi plečiant mokslinius ir kultūrinius ryšius, teikiant bendrą informaciją. Į ambasadą kartais ateidavo po du ar tris, susidomėjusius Lietuva, kartais ateidavo keliasdešimt gimnazistų ar

studentų. Susodindavom besilankančius moksleivius ant grindų antrajame aukšte ir supažindindavom juos su Lietuva. Visus priimdavom. Ir kviečiami pas kitus kalbėti apie Lietuvą neatsisakydavom.

Neaplenkėm ir humanistinės veiklos – pavyzdžiui, siuntėme vaistus į Lietuvą, sudarėme sąlygas sunkiai sergančiai mergaitei iš Lietuvos gydytis Amerikoje, padėjome amerikiečiams įsivaikinti keliasdešimt Lietuvos našlaičių.

Visam tam darbui atlikti reikėjo pinigų. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos valstybė buvo neturtinga. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone, daugelį metų pragyvenusi iš latvių ir estų Amerikoje sukaupto aukso, irgi neturėjo resursų. Suprasdamas sunkią finansinę padėtį, Stasys Lozoraitis ryžosi Lietuvos valstybei sumažinti naštą, prašydamas Amerikos lietuvių parenti ambasados darbą. Prasidėjo lėšų telkimo vėjus tarp Amerikos lietuvių. Ambasadorius Lozoraitis tą darė su tuometinio Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio žinia ir pritarimu. Turint omeny didžiulį šių dviejų asmenybių autoritetą tarp Amerikos lietuvių, nenuostabu, kad tas lėšų telkimo vėjus per maždaug dvejus metus atnešė beveik 325,000 dolerių pajamų. Nors ir keista, praėjus vos metams po tų reklamų pasirodymo, aukų rinkimas tapo vienu iš pretekstų naujamai Lietuvos valdžiai atšaukti Lozoraitį iš pareigų Vašingtone. Girdi, naujiems šeiminkams Vilniuje aukų rinkimas įrodė, kad ambasada tarnaujanti ne Lietuvai, o išėivijos lietuvių bendruomenei.

Apie tuos pretekstus ir Lozoraičio atšaukimą iš Vašingtono būtų galima labai daug kalbėti, bet manau, kad neverta. Jie daug daugiau pasako apie kaltintuosius, negu apie kaltinamąjį. Savo grubumu ir žemu lygiu tie kaltinimai man priminė sovietinę propagandą. Kai valdžiai vadovaujantys Lietuvos Demokratinės Darbo partijos šulai pamatė, kokią neigiamą reakciją jų veiksmai prieš Stasį Lozoraitį sukėlė spaudoje ir visuomenėje, jie ėmė kritikuoti savo bendrapartietį, užsienio reikalų ministrą, už „organizacinę klaidą“. Bet atšaukti sprendimą dėl ambasadoriaus Lozoraičio iškėlimo iš Vašingtono vis dėlto nepanoro.

Galbūt iš dalies dėl to, kad kaltinimai Stasiui Lozoraičiui buvo nepagrįsti, žinia apie jo perkėlimą nuteikė jį ir jo štabą liūdnei. Tačiau ponas Lozoraitis nebuvo dvasiškai palaužtas, jo energingumas ir ryžtas tarnauti Lietuvai, kurią jis vadindavo „mūsų motina“, nė kiek nesumažėjo. 1993 m. gegužės 3 d., kai paaiškėjo, kad prezidentas A. Brazauskas jį atšauks iš Vašingtono, jis pasakė „Lietuvos rytui“: „Toli nuo Lietuvos neliksiu... Tėsiu savo senelio ir tėvo tradicijas ir anksčiau ar vėliau sugrįšiu į Lietuvą.“ Privačiuose pokalbiuose su štabu Lozoraitis davė suprasti, kad ilgai Italijoje neliksiąs. Mano nuomone, jis buvo nusprendęs, kad jis daugiausia gero Lietuvai galės padaryti, būdamas ne diplomatas užsienyje, o visiškai įsijungdamas į visuomeninį – politinį Lietuvos gyvenimą. Nors tai tik mano spėlionė, manau, kad Stasys Lozoraitis, gyvendamas Lietuvoje, būtų skyręs didelį dėmesį Lietuvos jaunesnės kartos politikui – visuomeniniam ugdymui. Turint omeny jo meilę ir dėmesį jaunimui ir tai, kad jis buvo įpratęs siekti ilgalaikių tikslų Lietuvos naudai, toks užmojis būtų jam labai tikęs.

Kiekviename istorijos etape iškyla asmenybės, kurios tampa ryškiais to etapo herojais arba piktadariais. Lietuvos atgimimo procese XX a. pabaigoje buvo daug nusipelnusių žmonių. Bent man, turėjusiam privilegiją dalyvauti tame atgimime, du ryškiausi to etapo milžinai buvo ir liks Vytautas Landsbergis ir Stasys Lozoraitis. Ar su tokia nuomone istorikai sutiks, nežinau. Ko gero, Stasiui Lozoraičiui per daug nerūpėtų pagyrimai. Pasak vienos mano buvusios bendradarbės, „ambasadorius niekada nerodė savo pranašumo ar kažkokios didybės, ar kokios nors puikybės. Jis visada sakė – ne tai svarbu, ką ar kiek žmogus turi, svarbu tai, ką jis su tuo daro.“

Linkiu, kad nepamirštume viso to, ką Stasys Lozoraitis padarė. □

RENATA ŠERELYTĖ

PABUČIAVIMAS

Novelė

Pagalvė buvo sena, dėmėta, be užvalkalų. Sušlapusi nuo vaiko ašarų, dar ir dvokė. Gal ten, viduje, išigrauzęs nudvėsė koks vos atakęs peliūkštis, ir dabar jį prikėlė tyli vaiko rauda.

Drebėdamas iš šalčio, vaikas apgraibom nusi-leido girgždančiais laiptais.

Senelė ką tik atsisveikino, dvelkteleidama oro gūsiu į veidą – kambary, apačioj, gulėjo Kažkas, šypsodamasis geležiniais dantimis.

Vaikas susirietė tamsios virtuvės kamputy ir išsiklausė, ar neišgirs žingsnių.

Sunki ir stora jo motina tipendavo tokiais pasalūniškais žingsniukais, kad net puodai ant viryklės nesiūbuodavo. Vaikui atrodė, kad ją už parankių neša angelai. Juodi kaip derva, žibančiomis žaliomis akimis, uodegas užsivynioję ant kaklų, nebylūs. Jiems nė motais, kad motinai po kojom krinta išgaišusios rupūžės ir kirmėlės – nešvankūs nakties padarai.

Tarsi kokie pragaro vartai jos burna.

Niekas nežinojo, kodėl motina taip ilgai nepareina naktimis.

Senelė aimanuodama keldavosi iš lovos pamaitinti vaiko, o paskui sekdamas jam pasakas. Ir

Tu niekada jo nepamirši.

Kodėl angelai juodi, kodėl žiemą karklai pražysta, nejaugi tikrai iš džiaugsmo, kodėl pragaro vartų nenugali skaistus kalavijas, kodėl mama minta žmogiena, net mano tėtį sudėdė, juk pati sakei, sugrauzė iki kaulelio, iki paskutinio?..

O gal tu jį pasilikai, tą paskutinį, susirišai į mazgelį, ir jeigu kaulėlių palaidos su tavimi, žiniosiu, kad išdygusi gelė žvelgia į mane tėvo akimis.

Tėve, tėveli mielas, kodėl leidaisi suėdamas, kodėl neįstrigai gerklėje, nepavirtai žarija?..

Kodėl neįleidai lapelių, nesužaliavai po mano langu, būtum šlamėjęs naktimis, kai aplink gūdi tyla, būčiau tavo kalbą supratęs.

Senelės dvasia lapijoj tupėtų, kirstų kiekvie-

Autorės portretas. Dailininkas – Povilas (8 m.).

niukas sudrebėjo iš siaubo.

Senele, senele su kaulų ryšeliu – tu nenumirei ar prisikėlei?.. Jeigu prabils – gyva, jeigu tylėsi – mirusi?..

„Viešpatie aukščiausias, – pasakė senelė ir užsikosėjo. – Kas dabar tam vaikui bus?.. Reikia eit ir kaimynus pakviest. Nesėdėsime vieni su numirėliu.”

Vaikas tamsoje sulaikė kvėpavimą.

Palaukęs, kol senelė išslinks į lauką ir nutrep-lens kiemo gruodu, stengdamasis neišleisti nė menkiausio garso, nuslinko į kambarį, kuriame gulėjo Kažkas.

Balta mėnesiena krito Jam ant veido, ap-lenkdama akis – jos tarsi gilūs neužšalantys ežerai traukė žvilgsnį į dugną. Juodo aksomo kilimas, raibuliuojantis mėnesienoj, atrodė nupėduotas mažų sidabro kojyčių – juodas kilimas aplink be-jausmį veidą. Tankūs kaip ežero švendrai, neiš-brendami motinos plaukai.

Vaikas pasitraukė atatupstas.

Durų rankena skaudžiai dūrė jam į nugarą.

Kieno gi dvasia išskrisdama jį pabučiavo?..

Nejaugi šito kūno, kurio gelmėje slepiasi pa-baisos ir klodais slūgso žmogiena, kurio širdis – mažytė gudobelės uoga didžiuliame tamsiame so-de?..

Jis vėl užsikorė į palėpę ir prispaudė nosį prie stiklo.

Buvo tamsu nors į akį durk, ir vaikas pravir-ko.

Juo labiau verkė, tuo švelniau tamsa jį glostė, o niekada negirdėtas jos balsas ramino ir guodė, ir kai jis nustebęs akimirka liovėsi, sielos tankmėje trumpam sušvito dvi žvaigždės.

Motinos akys, praregėjusios, skaisčios, paga-liau pažvelgė jam tiesiai į širdį – drebančią, baikš-čią, atrią kaip laukinis obuoliukas.

Ir vaikas, liovėsis verkti, pajuto, kad jo širdelė pagaliau saugi. □

Mūsų šeima. Piešė leva (6 m.)

kai slibinas būdavo sukapojamas, karalaitis išva-duodavo mergelę ir visoj karalystėj iš džiaugsmo viduržiemy pražysdavo karklai, vis vien likdavo neaiški siaubo nuojauta, kurios nei senelė, nei berniukas neįvardydavo.

Yra tamsiam miestely paslaptinga buveinė, ten motina geria degtinę, užsikąsdama žmogiena. Ne veltui vyrams, kurie būna šalia jos, ko nors trūksta: kojos, rankos, akies, o kartais ir svarbiau-sio organo.

Dabar, kai senelė atsisveikino, berniukas baiminosi, kad ėdri motina suvalgys ir jį.

Sapnuose plačiai atmerktomis akimis jis regė-jo, kaip juodas kilimas išsivynioja artėjančiai grės-me po kojomis.

Alkana ir kurčia, ji norėjo to, kas slėpėsi giliai berniuko viduje ir drebėjo iš baimės jai prisiarti-nus, – gležnos vaiko širdies.

„Senele, senele, neišskrisk, būk su manim”, – meldė berniukas tamsoje. Rojus neatstos tau šito vargo, šitų baisių pasakų ir trapios užuovėjos. Vie-toje dangaus dainų skambės klausimas – kodėl?..

ną juodą paukštį, bandantį įskristi vidun.

Kodėl tu, mama, nenusipurtai smalos paukš-čių, neskrisk su jais, geriau jau kniubk nuo didelio svorio, krisk veidu į asfaltą, skaudžiai, kad atry-tum kruviną žmogieną?..

Gal ir tu, mama, kada nors galėtum pavirsti medžiu, žydinčiu žiemą?..

Raudonais ir baltais žiedais, kaip širdis ant sniego. Maža lyg gudobelės uoga, karti, susitrau-kusi.

Berniukas išgirdo žingsnius ir susigūžė už šaldytuvo, šiurpdamas nuo šalčio.

Lenta sugirgždėjo po ateinančiojo kojomis – sunkiai, slegiama didelio svorio. Po motinos pėdo-mis būtų tik cyptelėjusi katino balsu.

Berniukas išplėtė akis į tamsą.

Tarpdury, mažai teišsiskirdamas iš gilaus sambrėškio, sujudavo kumptelėjęs, gaudžiai pa-žįstamas siluetas. Kažką laikė rankose – sūrį, o gal kaulų ryšelį.

Kai siluetas sunkiai atsikrenkštė, iš plaučių kartu su aimana išsiveržė duslus švilpsys, ber-

Senelė ir aš. Povilas (10 m.)

Vitališkas ir magiškas Vytauto Kasiulio pasaulis

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Praėjusių metų gruodžio 11 d. Vilniaus paveikslų galerijoje atidaryta Paryžiaus lietuvių dailininko tarptautinė retrospektyvinė paroda „Vytauto Kasiulio rojaus sodai“ tapo Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimo ir *Vilniaus–Europos kultūros sostinės* programos baigiamuoju akordu. Gražus sutapimas: 2009 m. pavasarį Vilniaus paveikslų galerija lankytojus kvietė į pirmąją *Vilniaus–Europos kultūros sostinės* renginį, gruzinų primityvistų Niko Pirosmanio apžvalginę ekspoziciją, o metams baigiantis – į baigiamąjį šio projekto renginį, žymaus Paryžiuje gyvenusio lietuvių dailininko Vytauto Kasiulio tapybos, pastelės, akvarelės ir grafikos darbų parodą. Tarp įvairių nevienodo lygio kultūrinių įvykių Vilniuje šios dvi parodos tapo išskirtiniu Lietuvos ir jos sostinės pagerbimo Europoje įvykiu. Kaip, beje, ir Nacionalinės dailės galerijos atidarymas dešiniajame Neries krante – su nuolatine XX a. lietuvių dailės ekspozicija ir tarptautine paroda, skirta M. K. Čiurlioniui ir jo amžininkams, kūrusiems Vidurio ir Rytų Europoje.

Vytautas Kasiulis net dviems sovietinės Lietuvos kartoms, pirmiausia ir patiems menininkams, buvo *terra incognita*. Gyvendami šiapus *geležinės uždangos* mes rinkome trupinius nuo laisvojo pasaulio puotos stalo. V. Kasiulio, gyvenusio taip netoli, Paryžiuje, mums nebuvo leista pažinti... Prisimenu savo asmeninį išpūdį, kai pirmą kartą trumpai žvilgtelėjau į jo paveikslus. Tai buvo pirmajame atkurtos nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje, kai verslininkas ir mecenatas dr. Juozas Kazickas pakvietė į savo rezidencijos rūmų Vilniuje atidarymą. Vytauto Kasiulio paveikslai kabėjo fojė, kylant laiptais iš pirmojo į antrąjį aukštą. Prieš akis sumirgėjo žerintis spalvų pasaulis. Blykstelėjo mintis, kad Vilniuje mes turime kažką panašaus – tapytoją Rimantą Bičiūną. Bet tai buvo tik pirmoji pagava, pajutus panašią džiažinę improvizaciją spalvomis. Bičiūnas kitoks – jo tapyba judriomis spalvinėmis dėmėmis tirštai užpildo paveikslą visą paviršių. Kasiulis lyg saulės zuikučiais groja baltais blyksniais, krintančiais ant spalvinių plokštumų, kuriose vyksta miesto gatvių ar užmiesčio parkų istorijos – groja muzikantai, išradinčiai savo šokius demonstruoja gatvės šokėjai, dėl kainų derasi knygų arba gėlių par-

Du muzikantai.

XX a. 6 dešimtmetis. Drobė, aliejus, 64,5 x49,5 cm

davėjai, važiuoja prašmatnios karios, kavinėje šnekučiuojasi poros, skaistyklėje „liepsnoja“ nusidėjėliai bohemičiai, palinkę prie žirgų nugarų aistringai vienas kitą gena lenktynininkai...

Žiūrėtoją V. Kasiulio darbai „užgriūva“ dviem kryptimis. Viena jų – judraus Paryžiaus gyvenimo scenos, kur veiksmas vyksta temperamentingu ritmu, kita – spalvų sąskambių putojanti jūra, kurios bangų keterose blykčioja balti negatyvo brūkšniai ir linijos, brėžiančios figūrų siluetus ir išryškinančios veidų mimiką. Tas gyvenimo istorijas dailininkas „irėmina“ teptuku tamsiai žalsvais, pilkais, gelsvais ar melsvais tonais, sukurdamas iliuziją lyg regėtum paveikslą kitame paveiksle, slypinčiame už pirmojo... Tas menamas pasaulis, kaip ir negatyviniai linijų vingiai yra nuostabus Kasiulio tapybos ir grafikos savitumas. Tiesa, jo kūrybą Paryžiaus dailės kritikai lygino su M. Chagallu, R. Duffy, A. Matissu, G. Rouaultu ar ki-

Vyras su gaidžiu.

XX a. II pusė. Drobė, aliejus, 62x47 cm

tais postimpresionistais. Man jo spindintys Paryžiaus gatvelių grindiniai ar medžių voratinklių marginiai, vitražinis dangaus taškuotumas asocijuojasi su G. Seurat puantilizmu. Bet aišku viena: pasaulinę šlovę lietuvių dailininkas pelnė autentišku individualumu, kuris susiklostė iš atkaklaus darbo, išsamių dailės istorijos ir amžininkų darbų studijų, veržlumo ir lietuviškos pasaulėjautos, kurios neužgožė didžiųjų Paryžiaus menininkų įtaką. Meno vertintojai pabrėžia V. Kasiulio paveikslų dekoratyvumą, savotišką plokštuminį vaizdą, jo tapybą artinančią prie vitražo ar gobeleno. Tą plokštumą naikina turtinga tapybinė giluminė erdvė, sukurta iš puikiai derančių tarsi ir nesuderinamų spalvinių tonų. Iš jos išnyra dailininko pamėgti motyvai ir siužetai. Ant duslių žalsvų, rusvų arba ledo spalvos plokštumų, dažnai suskaidytų nelygiomis dalimis, Kasiulis ištaupo lengvas, paslankias vingriausias judesius, t.y. teptuko brūkštelėjimui, figūras, jų linijas, atspindinčias vidinę herojų nuotaiką. Kasiulio linija savo grakštumu ir lengvumu artima Stasio Krasausko linijai. Tai rodo nepaprastą jo kaip piešėjo talentą, lemia jo tapybos ir grafikos originalumą.

Bet grįžkime į Vilniaus paveikslų galerijoje iškabintą 150-ties paveikslų parodą. Ekspozicija, kuri užima dviejų aukštų sales, pradeda nuo 1941–1944 metų kūrybos, kai V. Kasiulis, baigęs Kauno meno mokyklą, jau dėstė į Taikosios ir dekoratyvinės dailės institutą perkrikštytoje toje pačioje Meno mokykloje. 1944 m. jis surengė pirmąją savo parodą, kuria paliudijo atsakingą ir brandų požiūrį į meno tradicijas ir modernizmo sintezę, būdingą *arsininkų* kūrybai, bet sykiu parodė savo individualų braižą. Jo ankstyvieji paveikslai, pradedant diplominiu darbu „Prieš generalinę repeticiją“, pasižymi tauriai tamsiu koloritu, primenančiu Ticiano ar Rembranto epochų dailę. Tame kolorite žaidžia šviesokaitos efektai, išryškindami ir kasiuliškus siužetus bei portretų psichologiskumą. Ankstyvasis psichologinis realizmas vėliau V. Kasiulio paveiksluose virto moderniu sąlygiškumu, išlaikant dailininko pamėgtas interjero detales – veidrodį, langą, paveikslą ir žmonių veidų atspindį juose.

Vytautas Kasiulis išvengė bėglio nuo antrosios sovietų okupacijos dalios, nes spėjo 1944 m. išvykti į Austriją tobulintis tapyboje. 1946 m. dės-

Nukelta į 5 psl.

Švedija. XX a. 6 dešimtmetis. Drobė, aliejus, 60x73 cm

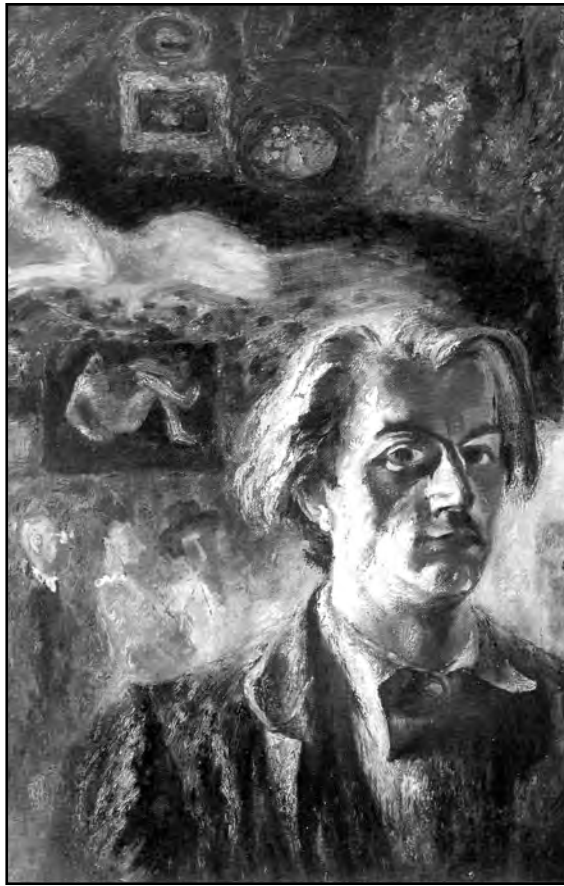
Atkelta iš 4 psl.

tė Fraiburgo dailės amatų mokykloje. 1948 m. išvyko į Paryžių, kur trumpam patyrė ir klajokliškos tremtinio dalios. 1949 m. savo parodą surengė R. Duncano galerijoje, 1950 m. antrą parodą Ch. G. Stiebelio galerijoje, nes spėjo užsirekomenduoti kaip savitas dailininkas, neištirpstantis milijoninio miesto tūkstančių menininkų jūroje. Būdamas imlus ir darbštus Kasiulis greit išryškino savo individualybę. Lyginant su vokiškuoju periodu, jo darbų koloritas šviesėja, spalvos skaidrėja, perspektyva nyksta, daiktai ir figūros ornamentiškesnės. Meno istorikė Laima Bialopetravičienė, rengusi Vilniaus paveikslų galerijos parodą ir tyrinėjusi V. Kasiulio kūrybą, pasakodama apie etapinį V. Kasiulio paveikslą „Moteris pas dailininką“, pastebi „impresionistinį spalvos gaivumą, formos minkštą modeliavimą, tirpstančius kontūrus, kurie ir ženklina naujo stilistinio virsmo pradžią“.

Nuo 1954 m. Kasiulio kūriniai pradėjo keliauti per parodas Europos ir Amerikos žemynų didžiuosiuose miestuose. 1960 metais meno mecenato dr. J. Kazicko remiamas V. Kasiulis įsigijo nuosavą dailės galeriją, o vėliau ir antrą – *Galerie Royale* – prestižinėje Paryžiaus gatvėje. Ją išlaikė iki 1990 metų.

Šis kryptingas dailininko sėkmės kelias buvo nužymėtas darbštumu, veržlumu, ieškant naujų mene ir atsirenkant, kas jo prigimčiai buvo natūraliausia, apie ką dailės kritikas J. Chabanas rašė: „Jis dainuoja su dideliu džiaugsmu savo vaizduotės pasaulį, kur visi žmonės – poetai, visi daiktai – papuošalai ir visi sodai yra Rojaus sodai“. Tame pasaulyje svarbiausia yra optimistiškas dinamizmas, judesys kiekvieną akimirką, kiekviena vietoje. Paryžiaus gatvių muzikantai ir šokėjai, cirko artistai, bohemiškoji draugija, rodos, svaigsta džiaugsmo ekstazėje žirgų lenktynėse, užmiesčio piknikuose, net... skaistykloje.

Lengvutis bergamotės ir jazminų kvapas sklinda nuo gėlių ir knygų pardavėjų didelio formato paveiksluose *Knygų pardavėjai prie Senos Paryžiaus* arba *Gėlių turgus* (abu XX a. 7-tas dešimtmetis). Pardavėjų ir pirkėjų drabužiai sukuriuoja vėjuje, grindinys blizga lyg nulytas ar nutviekstas pasakiškų žibintų. Nežemiškų spalvų didžiuliai medžiai antrame plane, rodos, iš tikrųjų atkeliavę iš rojaus sodų. *Knygų pardavėju...* kompozicija suskaldoma į du planus – horizontalų ir vertikalų. Apatiniame (horizontaliame) verda žemiškasis, kupinas džiaugsmingų spalvų ir kvapų gyvenimas, viršutiniame (vertikaliame) viešpatauja augalija ir dangus, raibuliuojantis prigesintomis spalvomis. *Gėlių turgus* dar margesnis, ornamentiškesnis, žmonių figūros pačios žydi kaip gėlės ir ištirpsta gėlėse. Panašias emocijas kelia ir kiti didieji Kasiulio paveiksliai – *Bohema*,

Autoportretas. 1946. Drobė, aliejus, 110x99 cm

Draugija miške... Sakoma, kad Kasiulio kūryba, suteikdama džiaugsmo akiai ir sielai, gydo nuo depresijos. Ypač tą galėjo pajusti Lietuvos žiūrovai, lanke parodą niūriame gruodžio antrosios pusės laike, kai diena buvo trumpiausia, o dangus saule nenušvito nė valandėlei. Savo skambiu spalvingumu ji primena mūsų garsiuosius primityvistus M. Bičiūnieneį, J. Nalivaikienę, P. Gerlikienę.

O kiek švelnaus humoro arba gruboko grotesko telpa *Skaistykloje* arba paveiksle *Popiežius ant kryžiaus...* Kiek džiaugsmo pro ašaras spinduliuoja paveiksluose *Gimimo diena*, *Šokėjas*, *Gatvės muzikantas*, *Linksma scena*, *Arlekinas ir dama*, *Vyras su gaidžiu*. Tai lyg F. Felinio filmų herojai, atkeliavę iš *Amarkordo* ar *Orkestro repetitijos*. Italai ar paryžiečiai – su savo džiaugsmu ir sielvartu, juoku pro ašaras – cirko artistai ar gatvės gėlių pardavėjai, muzikantai ir kavinių lankytojai liudija, koks trapus ir liūdinkai gražus kasdienis mūsų gyvenimas. Kasiulis pagavo tą Vakarų pasaulio miestų gatvių ir gamtos atmosferą ir mokėjo ją įtikinamai perkelti į savo kūrybą.

Bet parodoje yra ir kitokios dvasios darbų, kurie jaudina ne tiek išoriniu spalvų džiugesiu, kiek vidiniu spindėjimu, versdami susimąstyti apie didžiulę meno jėgą, pažadinant žmoguje grožio ir gėrio siekį. Štai mažu šedevru laikyti-

Vytautas Kasiulis

nas jau minėtas etapinis Kasiulio darbas *Moteris pas dailininką*. Vyraujančios rusvos paletės spalvos, taupiai sukombinuotos dvi figūros, sėdinčios krėslė ir ant taburetės, ir viena tapomame paveiksle (Kasiulis mėgsta veidrodžio ar atvaizdo paveiksle efektą), kilimo ir drabužio ornamentškumas, visos kompozicijos muzikalumas pasiekta taupiomis meno išraiškos priemonėmis. Čia nėra ornamentiško dekoratyvumo, būdingo didiesiems tapybos paveikslams, ir prisimerkti verčiančių linksmai klegančių spalvų. Iš paveikslo sklinda rimtis ir susikaupimas. Tikiu, kad tam tikrai žiūrovų daliai tokio stiliaus ir nuotaikos paveiksliai palieka didesnę įspūdį savo sukaupumu ir santūrumu. Tai mažo formato pastele tapyti kūriniai ar spalvotos litografijos, kartojantys tuos pačius motyvus: viena arba dvi figūros (invalidas, du muzikantai, motina su vaiku, grojantis Arlekinas, šokantis senis ir t.t.). Mažas kūrinio formatas, dailininką verčiantis atsisakyti daugybės detalių ir išgryninantis pačią paveikslo idėją, prikausto prie jos žiūrovą, priverstą apmąstyti tos idėjos meninį sprendimą. Kasiulis neatsisako nei figūrų laisvumo, nei judesio dinamizmo, veidų ir judesio išraiškumo, bet visa tai išsprendžia kur kas ramesne, kupina pusiausvyros spalvine tonacija, primenančia ne džiazo instrumentų šėlsmą, o ramų ir iškilnų vargonų gaudimą arba tylią violončelės raudą.

Žiūrėdamas į Vytauto Kasiulio paveikslius mažai, ar jie nutapyti vienu atokvėpiu (įspūdis toks, kad taip ir yra), ar tos fantastiškai lengvos linijos yra vienkartinė nereali teptuko improvizacija. Bet kuriuo atveju esi priverstas patirti didelę nuostabą ir susižavėjimą. Baigdama noriu pacituoti mūsų poezijos metro Henriko Nagio eseistinės recenzijos fragmentą. Recenzijos, spausdintos *Aiduose* 1961 metais, kai Kasiulis buvo pasiekęs savo pripažinimo viršūnę. „Būti nuolat kitokiu ir vis dėlto išlikti tokiu pačiu – yra viena didžiųjų dailininkų privilegijų. Kasiulio tapybinis stilius iš esmės niekad nepasikeitė. Jo savotiškas žvilgsnis į tikrovę liko nuolat tas pats: savotiškas nostalgijos, pietizmo, lengvos ironijos ir lyrizmo mišinys. Stebinanti alchemija. Taupiom detalėm fiksuojami kompoziciniai ir dvasiniai niuansai, trapūs, lengvi, transparentiški.“

PS. *Vilniaus paveikslų galerijoje paroda „Vytauto Kasiulio rojaus sodai“ (veiks iki 2010 m. vasario 15 d.) surengta talkinant Paryžiuje gyvenančiai Bronėi Kasiulienei, dr. Juozui Kazickui, Kauno ir Vilniaus muziejams bei galerijoms, Kauno ir Vilniaus bažnyčioms, Kauno muzikiniam teatrui, privatiems kolekcininkams, kurie patikėdami savo nuosavybę plačiai žiūrovų auditorijai pelnė jos pagarbą. □*

Paryžius. Sacré Coeur bažnyčia ant Monmartro kalvų. XX a. 8 dešimtmetis. Popierius, litografija, 44,4x 64 cm

Nauja knyga istorijos mėgėjams

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

Dar visai neseniai man teko rašyti straipsnį apie 2008 m. pasirodžiusią Antano Ambrulevičiaus atsiminimų knygą „Kelio atgal nėra“. Knygą parengė ir išleido kraštotyrininkas ir istoriografas Gintaras Lučinskas. Atsargos karininkas ir Lietuvos šaulių sąjungos narys G. Lučinskas jau dešimtmetį dirbuojasi rašydamas istorinius straipsnius. Jo bibliografiją sudarytų keli šimtai straipsnių Dzūkijos, Vilniaus ir Kauno periodiniuose leidiniuose. Ir štai turime autorinę Gintaro Lučinsko knygą „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“.

Savo tekstą skiriu į tris dalis: pirmoje apžvelgsiu, kokiame kontekste vyko G. Lučinsko aprašomi įvykiai, antroje turėsiu keletą pastebėjimų apie šią knygą, o gale trumpai pristatysiu šį leidinį.

Priimta manyti, kad iki dantų apsiginklavusios Vokietija ir Japonija užpuolė karui nepasiruošusią TSRS. Smarkiai išpopuliarėjusioje Viktoro Suvorovo knygoje „Ledlaužis“ (V. Suvorovas „Ledlaužis. Kas pradėjo Antrąjį pasaulinį karą?“ Vilnius, 2008) įrodinėjama, kad TSRS buvo pasiruošusi karui, tik ne tokiam, koks vyko.

Pirmiausia – dėl karo pradžios. Iš tikrųjų jis neprasidėjo 1941 m., nei 1939 m. ir net ne kovomis su Japonija. Kai kas sakytų – gal čia tik Pirmojo pasaulinio karo pratęsimas ir finalas. Jie teisūs tik iš dalies. Antrasis pasaulinis karas prasidėjo dar anksčiau – tada, kai Vakarų demokratai ėmė ruošti karui prieš kylančią Vokietiją vieną labiausiai atsilikusią šalių – carinę Rusiją.

Trynė rankas ne tik rusų inžinieriai, rangovai – iš gautų milžiniškų pinigų pasipelnė daug kas. Svarbiausia – buvo sukurta Rusijos infrastruktūra, labai reikalinga Antrajame pasauliniame kare. Ji nedavė lauktų rezultatų per Pirmąjį pasaulinį karą, kadangi vokiečiai pergudravo kitus vakariečius, parėmę Leniną. Taikos sutartis su Lenino Rusija tada leido Vokietijai visas jėgas mesti prieš Vakarų valstybes. Dar svarbu žinoti, kad Antrojo pasaulinio karo ištakų būta ir dar gilesnėje senovėje. Pasižiūrėkime, kokiose teritorijose vyko vokiečių kariuomenės invazija – kai kas sakytų, kad tai rusiškos žemės. Tačiau ir švedai, ir vėliau Napoleonas, tiek ir Hitlerio kariaunos kovėsi Lietuvos ir Lenkijos valstybės žemėse – ypač svarbios kovos vyko Ukrainoje. Ir čia buvo viena stipriausių Hitlerio kortų žaidime, tik ja visiškai nepasinaudota, o panaudojus sėkmė būtų garantuota. Pavergtų tautų sukilėlių indėlis būtų tapęs reikšmingu. Pasižiūrėkime, kokia skuba Stalinas valė 1939–1941 m. užimtas Baltarusijos žemes – jis puikiai suprato, ko galima tikėtis ir iš lenkų, ir iš lietuvių, net ir iš mažiau susipratusių baltarusių. O Hitleris viso to nesuprato, net nesidomėjo. Šiuo atžvilgiu vokiečių politika pasirodė esanti žemiausio lygio.

Dabar pasiaiškinkime, kokia buvo Lietuvos politinė padėtis sunkią valandą. Pradinėse dalybose Lietuva turėjo atitekti Vokietijai. Tačiau Stalinas neabejotinai matė žemėlapi ir suprato, kad toks Vokietijos priartėjimas yra pavojingas. Pergalių apkvaišinti vokiečiai Lietuvos teritorijai ypač neteikė reikšmės. Akivaizdu, kad vokiečių kariuomenei pajudėjus ne iš Rytprūsių, bet iš Lietuvos karas būtų susiklostęs visai kitaip – Leningradas būtų paimtas.

Net ir žarijomis pakaitintas Voldemaras savo išprievartautame tekste pastebėjo Lietuvos svarbą kare. Tiems, kas nepasitiki saugumo rūsiuose rašytais tektais, pasakysiu – vargu ar šią mintį saugumas būtų linkęs kur nors trimituoti, ypač prieš karą. Antra vertus, Voldemaro atvykimas į Lietuvą 1940 m. tik simbolizuoja to meto Lietuvos politikų nesiorientavimą laikmečio politikos vėjuose ir audrose. 1941 m. Birželio sukilimas – tai

tikrasis lietuvių tautos atgimimas, deja, pavėluotas. Bet tai ne vienintelis galimas variantas. Sunkių sprendimų metu lietuviškas elitas pasirinko patį maksimaliai blogiausią variantą, kurio rezultatai bus juntami jau visada. Pats geriausias variantas – pasipriešinti agresijai, kas būtų garantavęs Lietuvai nepriklausomybę po karo.

Dar kitas modelis, jei Hitleriui būtų pavykę susitarti su Lenkija ir kartu puliti bolševizmą. Sėkmę galėjo užtikrinti ir reikiamas laikas karui prieš Sovietų Sąjungą pradėti. Nes 1941 m. karas buvo akivaizdžiai pavėluotas 1–2 metais. Taigi tinkamas momentas – prarastas. 1941 m. Sovietų Sąjungos kariuomenė – jau nebe ta, kuri buvo 1939 m., nes po Suomijos karo Stalinas padarė reikiamas išvadas.

Knygoje „Ledlaužis“ analizuojamos priežastys, dėl kurių Sovietų Sąjungos kariuomenė pradiname karo etape patyrė didelius pralaimėjimus. Ir iš tikrųjų reikia suvokti, su kokia jėga teko susidurti vokiečių kariuomenei. Nors ir skurdi šalis – Sovietų Sąjunga buvo labai stipriai militarizuota. Karo pradžioje 3 milijonai vokiečių karių kovėsi prieš 18 milijonų gerai paruoštų rusų karių. Kuo toliau, tuo labiau tas santykis didėjo ne vokiečių naudai. Todėl čia norėčiau pasitelkti vieno garsaus vokiečių karvedžio pasisakymą apie ateities istoriją – jo nuomone, ateityje gal bus įvertinta tai, su kokiomis mažomis pajėgomis pasiektos vokiečių pergalės prieš tokias galybes. Iš tikrųjų tie, kas linkę nuvertinti Lietuvos 1941 m. Birželio sukilimą, klysta, nes kitų tautų parama vokiečiams buvo labai reikalinga. O kad šiuo koziriu jie nepasinaudojo – rezultatus suprato ne iš karto, nes tik į karo pabaigą keitėsi vokiečių politika – atsirado ir internacionalizmas. Tiesa, 1941 m., kada dar vokiečių kariuomenė skynė pergalę po pergalės, dirbtinis vokiečių pasididžiavimas buvo reikalingas.

Turėčiau keletą pastebėjimų apie G. Lučinsko knygą „Pogrindinė ‘Geležinio Vilko’ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“. Perskaičius knygos pavadinimą, galima susidaryti įspūdį, kad aprašomi tik 1940–1941 m. įvykiai. Tačiau susipažinus su tekstu, matosi, kad didesnėje jo dalyje pasakojama apie vėlesnius laikus. Žinoma, tai nėra priekaištas. Jei tai padeda suprasti knygoje iškelta problemą – tada visai nesvarbu proporcijos.

Ko labiausiai pasigedau šioje knygoje? Dabar labai plačiai plinta fotografijos, kurias 1941 m. pirmomis karo dienomis Alytuje darė vokiečių kariai. Kai kurios tiesiog neįtikėtina įdomios. Teko man matyti rusų palapinę – visą ištatuotą Stalino, Molotovo ir kitų veikėjų atvaizdais ir kitų

tarybinių simbolių gausa, matyt, ir vokiečių dėmesį ji patraukė. Tokios nuotraukos tikrai labai pagyvintų šią knygą. Aišku, taip nepadaryta gal dėl autorinių, techninių ir kt. problemų.

Dar vienas mano pastebėjimas skiriamas daugiau visiems karo istorikams – nenaudojama archeologinė medžiaga. Žinoma, šios knygos autoriaus atveju ji gal būtų fragmentiška, simboliška ir sunkiau įgyvendinama. Galima pastebėti, kad G. Lučinskas naudoja ne tik archyvinę ar kitą spausdintą medžiagą, bet ir pats vykdo lauko tyrimus, apklausdamas įvairius tų įvykių liudininkus. Dalis istorikų net ir to nedaro, jau nekalbant apie kokius nors archeologinius tyrimus.

Neorganizuotas antisovietinis lietuvių pogrindis pradėjo reikštis nuo pat pirmųjų okupacijos dienų 1940 m., o stipriau – paskelbus Liaudies seimo rinkimus. Ta proga su savo atsisaukimais, raginančiais lietuvius tuos rinkimus boikotuoti, pasirodė nemažai pogrindžio grupių.

Po pirmųjų pogrindžio pasireiškimų netrukus tokių slaptų antisovietinių sambūrių atsirado visame krašte. Jie niekada nebuvo tiksliai suregistruoti, kiti net nebuvo įgiję pastovios organizacijos formų. Tačiau ir žinomieji, veikę įvairiose Lietuvos vietovėse, gerai parodo, kad antisovietinis pogrindis krašte išplito labai greitai. Alytaus apskrityje ir pačiame Alytuje veikė Krašto mylėtojai, gimnazijos moksleiviai buvo suorganizavę Mirties batalioną, vėliau – Lietuvos apsaugos gvardiją. Miroslove veikė Tėvynės mylėtojai, Simne, Meteliuose ir Krokialaukyje – Tėvynės mylėtojų sąjunga, o Merkinėje ir Stakliškėse – Lietuvos mylėtojų sąjunga. Lazdijuose veikė Laisvės mylėtojai ir Lietuvos mylėtojų sąjunga, o Kapčiamiestyje – Laisvės mylėtojai.

Lietuvių antisovietinis pogrindis pradėjo veikti kaip pasyvus pasipriešinimas – ragino nedalyvauti sovietų paskelbtuose tariamuose rinkimuose, neiti į okupantų organizuojamus mitingus, nemokėti mokesčių, nepilti pyliavų. Raginta likti ištikimiems savo tautai, stengiamasi padrausinti artėjančiu karu, taip pat keliamos Lietuvai ir lietuvių tautai sovietų daromos skriaudos ir sovietinės santvarkos ydos. Tam reikalui naudota vienintelė įmanoma priemonė – pogrindžio spauda. Sukurtus tekstus padaugindavo šapirografais ar rotatoriais ir platindavo. Pradžioje spausdinti tik atsisaukimai, o 1940 m. gruodžio mėn. pasirodė ir pogrindinis laikraštis „Laisvoji Lietuva“, vėliau „Aktivistai“. Ypač plačiai pogrindžio spauda plito 1941 m. pavasarį.

Alytuje ir jo apylinkėse sovietų agentai buvo labai budrūs ir akylai, nes čia buvo didelė jų karinė bazė, tačiau pogrindžio literatūros buvo rasta daugelyje vietų – pačiame Alytuje ir šio valsčiaus Kriaunių kaime, Miroslovo valsčiaus Zizėnų ir Dapkiškių kaimuose, Simne ir šio valsčiaus Varnagirių, Giluičių, Kavalčiukų bei Verebiejų kaimuose, Meteliuose, Santaikoje, Krokialaukyje, Seirijų apylinkėse ir Liškiavoje, Stakliškėse, Merkinės valsčiaus Samūniškių, Ryliškių ir Veismūnų kaimuose, Druskininkuose bei Daugų valsčiuje. Čia suminėtos tik tos vietovės, kur pogrindinė spauda pateko į sovietų agentų rankas. Daugeliu atvejų pogrindžio spauda buvo paskleidžiama tiesiog gatvėse ar lipdoma ant tvorų, namų, sienų ar telegrafo stulpų.

Tačiau vien pasyviu pasipriešinimu lietuvių antisovietinis pogrindis neapsiribojo. Jau 1940 m. rudenį pradėta slapta rinkti aukas, kad būtų pasirūpinta suimtųjų šeimomis, kurios atsidūrė sunkiose sąlygose. Okupantams nuėję tarnauti asmenys pradėjo gauti pogrindžio išpėjimų bei grasinimų, vienas kitas – sunaikintas.

Artėjančio karo ir su juo siejamos Lietuvos nepriklausomybės perspektyva nuo pat okupacijos pradžios skatino tam atvejui ruošti. Kaip tas išsilaisvinimas bus pasiektas, plano neturėta. Daugu-

„...tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems”

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Šie žodžiai ne tik parašyti rašytojos, mokytojos, JAV visuomenės ir kultūros veikėjos Danutės Lipčiūtės-Augienės, bet ir jos gyvenimu pagrįsti.

1944 metais antroji rusų okupacija išstūmė iš Tėvynės ją su šeima į Vakarus. Gyvenimas nelepino, tačiau tai, ką patyrė ir tai, kas buvo pasėta jos širdyje – gimtineje Bernotuose ir dėdės Maironio namuose, sukrito giliai į širdį, buvo brandinama ir davė puikius vaisius. Neabejotinai reikšmingą vaidmenį jos ir jos brolių ir seserų gyvenime suvaidino dėdė Maironis. Danutės mama Kotryna Mačiulytė-Lipčienė buvo jauniausia Maironio sesuo. Mačiulių šeimoje augo dar dvi seserys – Marcelė ir Pranciška. Brolio ryšys su seserimis buvo ypatingas: iš pat vaikystės apsuptas jų meilės, vėliau, baigęs mokslus Kauno ir Peterburgo dvasinėse seminarijose, dosniai dalijo joms ir jaunėlės sesers Kotrynos vaikams širdies šilumą, šelpė materialiai. Marcelė pasirinko šeiminkės dalį ir gyveno brolio namuose Kaune. Kotryna vienintelė ištekėjo ir susilaukė septyneto vaikų. Pranciška apsigyveno vaikaitės Eleno sLipčiūtės-Babonienės šeimoje Bernotuose.

Lemties kelias nuvedė Maironį į Peterburgo dvasinę akademiją, kurioje studijavo, o vėliau penkiolika metų ėjo profesoriaus pareigas. Tačiau atostogoms dažnai grįždavo į tėviškę, jaunėlės Kotrynos pavaldė. Čia ji pasitikdavo pulkelis išsiilgusių vaikaitių. Tas malonias ir jaudinančias akimirkas atmena dukterėčia Julija Lipčiūtė-Gečienė: „Maironis mylėjo seseris ne žodžiais, bet veiksmais. Atvykdamas atostogų iš Petrapilio, ko jis joms nepriveždavo: ir medžiagų, ir papuošalų... o mums vaikams žaislų. Ūkiui nesigailėjo rublių. Rūpinosi ir sesers Kotrynos sveikata. Gydytojui patarus, ją išvežė į Rygos pajūrį.” Vaikaitės Julijos prisiminimuose išnyra Maironio paveikslas: „...mėgdavo vienas vaikščioti Luknės krantais, niekad nesiskirdamas su knygomis. O kartais pasikviesdavo mus į beržynėlį ir ažuolynėlį parinkti baravykų, raudonviršių... su mumis gerokai juokaudavo, lenktyniaudavo. Mums jis buvo toks mielas ir geras.”

Po 15 profesoriavimo metų Peterburgo dvasinėje seminarijoje Maironis gavo paskyrimą dirbti rektoriumi Kauno dvasinėje seminarijoje. Atvykęs į Kauną nusipirko šalia seminarijos esantį namą ir 1910 metais apsigyveno jame. Maironis su seserimi Marcelė tvarkė aplinką: sodino vaiskrūmius, vaismedžius, sėjo gėles, grindė takelius. Sesuo rūpinosi brolio buitimi: dailiai siuvinėjo, nėrė vašeliu, rišo linines užuolaidas, mezgė staltiesėles. Kotrynos vaikams paaugus, Maironis nusprendė imtis atsakomybės ir leisti juos į mokslus. Septynetas Kotrynos vaikų vieni trumpiau, kiti ilgiau, apsupti dėdės ir tetos švelnios meilės, mokėsi ir gyveno Kaune. Ypatingi ryšiai susiklostė su vyriausiu Kotrynos sūnumi Mikalojumi. Dėdės remiamas mokėsi Rygoje, Petrapilyje, vėliau tapo savanoriu, kariškiu, pirmuoju Lietuvos generalinio štabo žvalgybos skyriaus viršinininku. Maironis sutuokė Mikalojų su operos soliste Marija Marcinkevičiūte, iškeldamas savo namuose jūdvių vestuves. Palaiminęs šeimą, davė pinigų studijoms Prancūzijoje. Sėkmingai baigęs studijas Mikalojus su žmona Marija grįžo į Kauną. M. Lipčius buvo paskirtas Finansų ministerijos departamento direktoriumi. Tarp Maironio ir šios šeimos užsimezgė graži draugystė: dalyvavo įvairiose arbatėlėse, susitikimuose su vyriausybės vyrais, kultūros žmonėmis;

kartu leisdavo atostogas. Vėliau, negailestingų istorinių pervertų metu Mikalojus tapo sovietinių represijų auka – išvežtas į Pečioros (Komi ATSR) lagerį, ten ir mirė.

Maironio namuose gyveno, mokėsi, brendo ir kiti Kotrynos vaikai: Julytė, Teklytė, Stasys, Algirdas, Elena, Danutė. Pradinius mokslus jie buvo išėję mokytojos Teklės Navickaitės globoje, vėliau mokėsi Raseinių gimnazijoje, o Kaune ir Julytė, ir Teklytė baigė „Aušros mergaičių gimnaziją”, studijavo Vytauto Didžiojo universitete. Vaikaitės džiaugėsi dėdės gerumu ir rūpestingumu. Julytės prisiminimuose skamba dėkingumo žodžiai: „... o kiek pastangų Maironis dėdavo, kad kuo daugiausia mums to mokslotūros, ir kalbų. Galėjai sentis to viso, tik noro reikėjo. Pratino prie skaitymo, domėjimosi žurnalais, laikraščiais, duodamas ir reikalaujamas nurodytus straipsnius perskaityti. Prancūzų ir vokiečių kalbų patsai mokino.” Maironis pakrikštijo du Kotrynos vaikus: Eleną ir Algirdą. Abu jie augo Maironio namuose. Elena Lipčiūtė-Babonienė prisiminė: „Mes, sesutės, labai mėgom dainuoti dainas pagal Maironio žodžius. Jam tai patikdavo. Jis atsidarydavo duris ir tartum kokį reikalą turėdamas pereidavo per kambarį, kur mes dainuojame, nusišypsodavo ir atnešdavo mums skanių saldinių.” Elena kartu su Maironiu mėgo dirbti sode ar darže: „Dėdė pats prižiūrėdavo medelius, kasdavo ežias, išsitempdavo rankas. Tačiau, Jis nuolat kartodavo, kad nereikia gėdytis sutrūkusių, kietų, nuo darbo rankų, reikia gėdytis baltų, išlepintų tinginio rankų.”

„aš viską puikiai prisimenu”

Ilgiausiai Maironio namuose gyveno jauniausia Kotrynos duktė Danutė. Aštuonerių būdama peržengė dėdės Maironio namų slenkstį. „Aš viską puikiai prisimenu, buvau pilnateisė tų namų naikintoja, jis mokėjo už mokslą, leido gyventi savo pastogėje. Iš tikrųjų reikia stebėtis juo, o ypač tetos Marcelės kantrybe, kai kartais susėsdavome prie stalo nemažas būrys mokslus beinančių triukšmadarių.” Kiek daug gražių ir prasmingų akimirku, praleistų dėdės globoje, kiek daug išminties ir meilės iš jo patirta. Danutė prisimena, kad

Danutė (sėdi ant suolo atlošo) Palangoje su giminaičiais, 1934 m.

Danutė Lipčiūtė su tėvais ir brolio Mikalojaus šeima. Bernotai, 1921 m.

Maironis buvo ypač reiklus mokslo atžvilgiu, tikrino dienyną, skatino mokytis. Danutė kaip ir jos sesutės lankė „Aušros” gimnaziją, domėjosi humanitariniais dalykais. Maironis mokė prancūzų ir vokiečių kalbų, tačiau pirmenybę teikė lietuvių kalbai, gimtajam žodžiui. Maironio įrašytas palinkėjimas į jos sąsiuvinį tapo kelrode žvaigždė:

*Vaikeli mokinkis,
Lietuve vadinkis,
Doros nenustok niekada
O mokslas daug gali,
Suteiks jis tau dalią
Jei Dievo garbės
Tau liepimai tuščiai neskambės.*

Rūpestingas dėdė mažoje širdelėje skiepijo meilę, gerį ir grožį. Danutę žavėjo jo paprastumas, natūralumas, jokio pasipūtimo, pozos. Nors ir mėgo keliauti (aplankė Vokietiją, Šveicariją, Italiją), bet Dubysos krantai traukė ir viliojo. Maloniausias metas jam buvo pavasaris, kai pievos susiliedavo su dangaus mėlyne, žydint neužmirštuolėms, žibutėms. Rūtos buvo mėgiamiausia jo gėlė. Danutės atsiminimuose išlikę džiugūs, nuotykingi prisiminimai iš kelionių su dėde į Palangą, Birštoną, Panemunę. O kokie reikšmingi jai buvo teatrų ir parodų lankymai! Dėdės namuose gautos ir pirmosios bendravimo pamokos: įvairių švenčių metu buvo sodinama prie stalo su menininkais, valdžios vyrais, vyriausybės nariais, bažnyčios hierarchais. Gražios ir prasmingos akimirkos, patirtos Maironio namuose, suteikė gyvenimui ypatingų spalvų: „Jis buvo kantrus ir atlaidus, mylėjo mane,” – prisimena Danutė.

Tačiau Danutei teko išvysti ir pajusti Maironio resignavimo skausmingas valandas, kai bažnytinė vyresnybė nesuteikė vyskupo titulo, o jaunieji poetai, nuvertindami jo kūrybą atvirai deklaravo: „Maironis nuseno, Maironis paseno, labanakt, Maironi...” Bebaigianti „Aušros” gimnaziją Danutė kreipėsi į dėdę patarimo: ką studijuoti? Į Maironio klausimą: kur linksta širdelė? – atsakė, kad į literatūrą. Jau gimnazijoje buvo parašiusi vaidinimą apie Vytautą, kuris buvo pastatytas ir sėkmingai suvaidintas. Tačiau Dėdės atsakymas suglumino. Prisimena jo keistą šypseną ir trumpus žodžius: „Ir Tau ji svičiais pakvips”...

Nauja knyga istorijos mėgėjams

Atkelta iš 6 psl.

ma manė, kad laisvė bus atgauta kaip 1918–1919 m., ir iš anksto pradėjo rūpintis ginklais. Tai buvo nelengvas ir rizikingas dalykas, nes okupantai įsakė gyventojams visus turimus ginklus atiduoti. Už ginklų laikymą grėsė labai didelės bausmės. Tačiau kova už savo laisvę reikalavo rizikos. Ginklai buvo kaupiami. Pirmiausia daugelis okupanto įsakymo atiduoti turimus ginklus nepaklausė ir juos paslėpė. Buvo paslėpta ir dalis Šaulių sąjungos ginklų, patekusių Lietuvon internuojant lenkų karinius dalinius 1939 m. rudenį.

Iš archyvinių dokumentų žinoma, kad 1940 m. spalio 1 d. Alytaus apskrityje, Daugų valsčiuje įkurta pagrindinė antisovietinė „Geležinio Vilko“ organizacija. Per kelis mėnesius įsteigti organizacijos padaliniai visoje apskrityje. Didžioji dalis narių priklausė: Alytuje ir Alytaus valsčiuje 96 nariai, Alovės valsčiuje – 73, Daugų valsčiuje – 231, Merkinės valsčiuje – 65, Simno valsčiuje – 46. Visiškai nėra duomenų apie Jiezno, Stakliškių, II Varėnos valsčius. Neabejotina, kad skaičiai, palyginti su kitais valsčiais, yra per maži. Butrimonių valsčiuje – 15, Miroslovo valsčiuje – 12, Seirijų valsčiuje – 6, I Varėnos valsčiuje – 35. Galima manyti, jog organizacijos narių buvo ir Trakų apskrities Onušio valsčiuje, nes ten irgi platinti atsišaukimai.

Alytaus apskrities NKGB skyriaus viršininkas saugumo kapitonas V. Rogožinas 1945 m. birželio 14 d. operatyvinėje pažymoje rašė, kad nacionalistinei „Geležinio Vilko“ organizacijai Alytaus apskrityje priklausė iki 760 narių, iš kurių, 1945 m. kovo 2 d. duomenimis: 117 – jau nustatyta jų gyvenamoji vieta, 13 – „banditai“, 11 – tarnauja Raudonojoje armijoje, 13 – slapstosi nežinia kur, 5 – pasitraukę į Vokietiją, 44 – įvairiu laiku areštuoti.

Pagal knygos autoriaus surinktus duomenis (jie nėra galutiniai) yra žinomos 579 organizacijos narių pavardės, iš kurių 123 šauliai, tautininkai ir jaunulietuviai.

Pagrindinis „Geležinio Vilko“ organizacijos tikslas – Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas. Šios organizacijos egzistavimą galima suskirstyti į 2 periodus: iki karo pradžios, kai veikė nelegaliai, ir veikla prasidėjus karui. Pirmame etape nariai platino atsišaukimus, keldavo Lietuvos trispalves, boikotavo sovietinius renginius ir rinkimus į valdžios organus, rinko aukas areštuo-tųjų šeimoms paremti ir ginklams pirkti, sekė sovietinį aktyvą, kaupė ginklus, ruošėsi tinkamu momentu sukilti ir perimti valdžią vietose (I Varėnos skyriaus nariai planavo ginklų gauti iš Varėnos vasaros karinėje stovykloje tarnaujančių lietuvių karių, o alytiškiai pirko ginklus iš Alytuje dislokuotos Raudonosios armijos įgulos karių).

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui, per pirmą savaitę „Geležinio Vilko“ organizacijos nariai, pasivadinę partizanais (šauliai partizanai, lietuviai partizanai), visoje Dzūkijoje suorganizavo policinę struktūrą – „Tautinio darbo apsaugą“ – TDA. 361 buvęs „Geležinio Vilko“ organizacijos narys gavo pažymėjimus, kad sovietinės okupacijos metu dalyvavo organizuotoje veikloje prieš sovietų režimą. Dalis „Geležinio Vilko“ organizacijos narių įstojo į jau legaliai veikiančią LNP bei į 1941 m. rugpjūčio mėn. įkurtą „Aktivistų sąjungą“.

Tiksli statistika nėra žinoma, tačiau keliasdešimt „Geležinio Vilko“ organizacijos narių 1944 m. pabaigoje ir 1945 m. buvo teisiami, kai kurie net mirties bausme, o tai įrodo, kad okupacinei valdžiai organizacijos veikla kėlė grėsmę ir laikyta pavojinga. Keliasdešimt vyrų pokaryje tapo partizanais, o didelė dalis asmenų – represuoti, ištrem-

ti, žuvo lageriuose (surinkti duomenys pateikiami pirmoje knygos dalyje).

Knygoje „Pagrindinė ‘Geležinio Vilko’ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)” pateikiama medžiaga suskirstyta į šešis skyrius.

Pirmame skyriuje pateikiamas organizacijos narių vardynas ir jame tik tokie duomenys, kurie neabejotinai žinomi: pavardė, vardas, tėvo vardas, gimimo metai, gyvenamoji vieta, karinis laipsnis, priklausymas tautinėms organizacijoms, tarnyba policijoje ir pan. Taip pat pateikiami duomenys apie asmenų represavimą (suėmimas, įkalinimas, nuteisimas, tremtis), dalyvavimą partizaninėse kovose, žūtį ar mirtį, pasitraukimą į užsienį.

Antrame ir trečiame skyriuose daugiausia skaitytojas ras atsiminimų apie organizacijos narius, jų vargus ir tragiškus likimus, kelią į lagerį ar tremtį. Tikrais faktais dar kartą yra primenamas ne tik sovietinių okupantų žiaurumas, bet ir patriotų pastangos kovoti prieš neteisę, laisvės siekimas. Atsiminimai, gyvenimo istorijos – tai lyg nedidelės apybraižos. Vienos parašytos paprasčiau, kitos – talentingiau.

Ketvirtame skyriuje įterpiama 1940–1941 m. laisvės kovų kūrybos posmų. Jie irgi byloja apie nepalaužiamą ir nesunaikinamą lietuvių dvasią. Eilėraščiai – lyg poetiškai perteikta praeitis. Dauguma eilėraščių virto dainomis, ypač plito tarp jaunimo ir tapo viena iš pasipriešinimo okupantams formų.

Penktame skyriuje publikuojami periodikoje įvairiu laiku įvairių autorių jau skelbti rašiniai, publikacijos apie šią pagrindžio organizaciją.

Šeštame skyriuje skaitytojams pateikiamas archyvinius dokumentus apie organizacijos veiklą sudaro autoriaus išversti iš rusų kalbos dokumentai.

Knyga galės naudotis ne tik lokalinės istorijos, ne tik žmonių istorijos tyrinėtojai, bet ir tyrėjai, siekiantys apibendrinti antisovietinį pasipriešinimą visos Lietuvos mastu. Šis leidinys – tai paminklas buvusiems užmirštyje žmonėms, kovojusiems už savo valstybę. □

„...tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems”

Atkelta iš 7 psl.

Daugiau nei dešimt metų, praleistų Maironio globoje, suformavo jos pasaulėvaizdį, praplėtė pasaulėžiūrą, subrandino asmenybę. Kertiniai akmenys: meilė Tėvynei Lietuvai, lietuviškam žodžiui, tiesai, dorai, padėti dėdės dėka, tapo jos gyvenimo pamatu. 1932 metais netekus savo artimo globėjo, sielėjosi dėl jo mirties. Vėliau, 1936 metais, visi dalyvavo Maironio muziejaus atidarymo šventėje.

Širdies balso vedama

Sėkmingai baigusi „Aušros” gimnaziją, Danutė paklausė savo širdies paliepimo ir įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, humanitarinį fakultetą. Studijų objektais tapo lituanistika su šalutine prancūzų kalbos ir literatūros specialybe. VD universitete išminties sėmėsi iš profesorių V. Mykolaičio-Putino, V. Krėvės, P. Skardžiaus ir kt. Ją traukė pilnavertis studentiškas gyvenimas – įstojusi į „Šatrijos” draugiją, aktyviai dalyvavo organizacijos veikloje; dainavo chore; rašė eilėraščius. Nuo 1932 metų bendradarbiavo žurnale „Naujoji Vaidilutė”. Sėkmingai baigusi studijas gavo Lietuvių-prancūzų draugijos stipendiją ir išvyko tobulintis į Sorbonos fonetikos institutą.

Daugelis jaunuolių anuomet gilino žinias Paryžiuje, Sorbonoje. Studijos plėtė pasaulėžiūrą, o įmantri miesto architektūra, menas, gamta spalvino pasaulėvaizdį. Likimo buvo lemta, kad liekna, juodakasė žemaitė susitikusi Paryžiuje dailininką Paulių Augustinavičių-Augių tapo jo mūza, įkvėpėja, vaikų motina.

Žemaitis, gimęs Gečaičiuose (Plungės r.). Mokėsi Telšiuose, vėliau Kauno meno mokykloje.

Jaunuolio būta gabaus ir talentingo: dar besimokydamas Meno mokykloje, dalyvavo grafikos darbų parodoje Košicoje, Čekoslovakijoje. O nuo 1935 metų – visose Lietuvos dailininkų sąjungos rengiamose parodose Lietuvoje, Rygoje, Taline. 1936 metais surengė pirmąją personalinę parodą Telšiuose, „Alkos” muziejuje. Baigęs studijas jis, kaip ir Danutė, gavo stipendiją ir išvyko studijuoti grafikos ir spaudos meną. Prancūzijos laikotarpis buvo ypač kūrybingas P. Augiui. Paryžiuje sukurti darbai išsiskyrė savitumu ir originalumu: „Bažnytkaimis Lietuvoje”, „Pavasaris”, „Malda”. Paryžiuje jis sukūrė ir Žemaitės „Petro Kurmelio” raizinių ciklą. Reikšmingas ir Pauliaus Augiaus diplominis darbas – spalvotieji medžio raiziniai „Žemaičių vestuvės” pagal vysk. Motiejiaus Valančiaus kūrinių. Tai monumentalus 78 medžio raizinių ciklas. 1938 metais šis darbas buvo eksponuojamas Vytauto Didžiojo karo muziejuje surengtoje parodoje ir buvo pažymėtas pirmąja premija.

Grįžę į Lietuvą jaunieji sumainė žiedus. Likimas nepašykštėjo jiems meilės, švelnumo, abipusio supratimo. Šeimoje augo trejetas vaikų. Danutė mokytojavo, Paulius bendradarbiavo „Vaire”, „Lietuvos aide”, „Naujojoje Romuvoje”, „Žemaičių žemėje”. Jis iliustravo S. Neries „Eglę žalčių karalienę”, „Našlaitę”, K. Borutos „Saulę ant savo pečių parnešti išėjo”. Kūrė įstabų „Žemaičių simfonijų” ciklą (1939–1948).

Ramų šeimos gyvenimą sujaukė rusų okupacija. Tuomet daugybė lietuvių šeimų patyrė rusų, vokiečių okupacijų žiaurumus. Du Pauliaus broliai, Vacys ir Kostas, iš universiteto išėjo partizanai ir paguldė galvas miškuose, kitas brolis, Jonas, būdamas ketvirtos kurso studentas, žuvo vokiečių okupacijos metais, o brolis Kazimieras su

penkiais mažais vaikais ištremtas į Krasnojarsko miškus.

Virš Danutės artimųjų sklandė „plėšrioji raudonoji paukštė”: 1940 m. buvo suimtas ir ištremtas Sibiran vyriausiasis brolis Mikalojus, ten ir mirė. 1941 metais suimta ir jos sesers Elenos Babonienės šeima, o kartu ir Maironio sesuo Pranciška (mirė Sibire), ištremta į Sibirą, į Ust-Kulomą. Juodi debesys tvenkėsi ir virš Augių šeimos. Pasirinkimo nebuvo: arba patiems trauktis į nežinią, arba per prievartą būt išvežtiems gyvulinuose vagonuose Sibiran. Jaunos moters, motinos vidinis balsas pakuždėjo, kad reikia gelbėti vaikus ir gelbėti patiems. Visa šeima išvyko į Austriją, vėliau į Vokietiją. Sunkiomis tremties sąlygomis abu menininkai neprarado pusiausvyros: kūrė, rašė, tapė, piešė. Paulius dalyvavo parodose, tapo literatūros ir meno žurnalo „Mintis” dailės skyriaus redaktorium.

Vokietijoje, Memingene, buvo išleista P. Augiaus iliustruota S. Bačinskaitės „Žalčio pasaka”. Knygos įžangoje dailininkas įrašė dedikaciją: „Mano brangiems Tėvams ir neužmirštamiems Broliams ir Seserims, raudonojo maro aukoms...” Suredagavo ir parengė leidinį „Lietuvių menas tremtyje” (anglų kalba). Sunki pilka tremtinio buitės neatėmė kūrybinių galių. Jis dalyvavo parodose: 1946 m. Brezengėje ir Insbruke (Austrija), Getingene ir Baden-Badene (Vokietija), Amsterdame (Olandija).

Vokietijoje likimas skaudžiai nuskriaudė jaunosios menininkus: padovanojęs gražų ir giedriai spindintį Sauliuką, po kelerių išsivedė jį Anapilin. Pabėgėliai iš Lietuvos puoselėjo viltį pusmetį, metus praleisti svetur ir vėl grįžti tėvynėn. Deja, svajonėms neteko išsipildyti, teko ieškoti „savosios žemės svetur”.